

РЕТРОСПЕКТИВА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Оксана ШИМАНСЬКА

Н. Г. МЕНК'Ю: ПАРАДИГМА НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ТЕОРЕТИКА СУЧАСНОГО НЕОКЕЙНСІАНСТВА

Ніколас Грегорі Менк'ю (англ. *Nicholas Gregory Mankiw*; народився 3 лютого 1958 р., Трентон, Нью-Джерсі, США) – американський економіст українського походження. Предки Менк'ю були іммігрантами з галицького селища Грусятичі (нині Жидачівського району Львівської області). Н. Грегорі Менк'ю – професор економіки Гарвардського університету. У студентські роки вивчав економіку в Принстонському університеті і Массачусетському технологічному інституті. Впродовж викладацької діяльності Г. Менк'ю читав різні курси, зокрема, мікроекономіку, макроекономіку, статистику та основи економіки. Одного

разу влітку працював інструктором з вітрильного спорту в Лонг Біч. Професор Г. Менк'ю – плідний автор. Його статті публікуються в академічних журналах "American Economic Review", "Journal of Political Economy", "Quarterly Journal of Economics" і популярних виданнях "The New York Times", "Boston Globe", "The Wall Street Journal". Професор Г. Менк'ю – автор всесвітньо відомих підручників "Макроекономіка" (Macroeconomics, 1992), "Принципи економік" (Principles of Economics, 1998), а також багатьох інших. Діяльність Г. Менк'ю не обмежується викладацькою, дослідницькою та авторською діяльністю. Він директор програми з монетарної економіки в Національному бюро економічних досліджень, некомерційному науковому центрі в Кембриджі, штат Массачусетс, а також є радником Федерального резервного банку в Бостоні і Бюджетної служби Конгресу США. Професор Г. Менк'ю живе в місті Уелслі, штат Массачусетс, з дружиною Деборою, дітьми Кетрін, Ніколасом та Пітером [1, с. 11].

У книзі "Принципи економік" Н. Грегорі Менк'ю детально розглянув десять основних принципів економічної теорії, які створюють уявлення про суть економіки.

Принцип 1. Людина вибирає. Перший висновок уроку щодо прийняття рішень формулюється так: "Безкоштовних обідів не буває". Щоб отримати якусь необхідну людині річ, їй доводиться відмовлятися від іншої, не менш цінної. Прийняття рішення потребує протиставлення однієї мети іншій [1, с. 15]. Визнання необхідності вибору є істотно важливим тому, що усвідомлення наслідків вибору створить можливість прийняття правильного рішення.

© Оксана Шиманська, 2012.

Принцип 2. Вартість будь-чого – це вартість того, від чого доведеться відмовитися, щоб отримати бажане. Витрати втрачених можливостей – це те, від чого доводиться відмовлятися, щоб отримати бажане. Необхідність вибору та прийняття людиною усвідомленого рішення потребує порівняння витрат і благ альтернативного варіанта дій [1, с. 15].

Принцип 3. Раціональна людина мислить у термінах граничних змін. Граничні зміни – це незначні зміни, що вносяться до плану дій. Прийняття багатьох життєво важливих рішень передбачає внесення незначних змін до існуючого плану дій, які економісти називають граничними змінами. Аналіз у термінах граничних змін дає змогу приймати оптимальні рішення [1, с. 16]. Раціонально мисляча людина вдається до дій лише тоді, коли отримувані граничні блага перевищують її граничні витрати [1, с. 17].

Принцип 4. Людина реагує на стимули. Оскільки рішення людини ґрунтуються на порівнянні можливих витрат і благ, зміна співвідношення між ними безсумнівно вплине на її висновки. Розуміння головної ролі стимулювання в поведінці людей особливо важливе для тих, хто розробляє суспільні програми, які часто змінюють блага або витрати приватних дій індивідів. Якщо політикам не вдається правильно оцінити можливі зміни в поведінці людей, результати реалізації програми можуть бути непередбачуваними [1, с. 17]. Аналізуючи будь-яку програму, необхідно розглядати не лише її прямиий вплив, а й опосередкований, який виявляється через стимулювання. Якщо програма трансформує існуючу систему стимулів, зміниться і поведінка людей [1, с. 18].

Г. Менк'ю зауважує, що перші розглянуті чотири принципи економікс є основою прийняття рішення індивідом. Проте багато рішень, які приймає людина, впливають не лише на її життя, а й на життя інших людей [1, с. 19]. Саме про це свідчать принципи, на яких будується взаємодія членів суспільства.

Принцип 5. Торгівля на благо кожного. Обмін товарами дає змогу кожній людині спеціалізуватися на тому, що вона або він робить найкраще: чи це стосується ведення фермерського господарства, чи шиття, чи будівництва будинків. Беручи участь у торгах, людина отримує можливість придбати більшу кількість товарів і послуг за нижчою ціною. Країни, так само як і сім'ї, виграють від можливості торгувати одна з одною. Торговля дає їм змогу спеціалізуватися на тому, що вони вміють робити найкраще, і отримувати в обмін більшу кількість товарів і послуг [1, с. 19].

Принцип 6. Ринок – прекрасний спосіб організації економічної діяльності. У ринковій економіці рішення планового центру замінюються рішеннями мільйонів фірм і домашніх господарств. Винятково самі компанії вирішують, кого брати на роботу і що виробляти. Домашні господарства приймають рішення, на які фірми вони будуть працювати і як вони будуть використовувати свій дохід. Фірми та домашні господарства взаємодіють на ринку. Основою прийняття їхніх рішень є інформація про ціни та особиста зацікавленість. Ціна відображає як цінність товарів для суспільства, так і суспільні витрати на їх виробництво. Оскільки домашні господарства і фірми, приймаючи рішення про купівлю і продаж, орієнтуються насамперед на ціни, вони, не підозрюючи, оцінюють соціальні блага і витрати своїх дій. Отриманий у підсумку результат у багатьох випадках забезпечує максимальну користь суспільству загалом. Інший надзвичайно важливий висновок полягає в тому, що у тих випадках, коли уряд намагається впливати на об'єктивне пристосування цін до рівня попиту та пропозиції, він перешкоджає скоординованій взаємодії мільйонів домашніх господарств і фірм, які є основою економіки. Ось чому податки негативно впливають на рівень оптимальності розподілу

ресурсів: податки спотворюють ціни, а отже, домашні господарства і фірми приймають помилкові рішення [1, с. 20].

Принцип 7. Іноді уряд може позитивно вплинути на ринок. Державне втручання в економіку є виправданим з двох причин: коли воно спрямоване на забезпечення ефективності та рівності, тобто коли основна мета урядових програм полягає або в збільшенні економічного сегмента, або у зміні способу його розподілу. Мета багатьох урядових програм, таких як стягнення прибуткового податку та соціальна міць, – досягнення більш справедливого розподілу економічних благ [1, с. 21]. Г. Менк'ю зазначає, що одна з цілей вивчення економічної теорії полягає в тому, щоб оцінити, коли політика уряду спрямована на досягнення ефективності чи рівності, а в яких випадках – на вирішення інших завдань.

Наступні три принципи стосуються функціонування економіки загалом.

Принцип 8. Рівень життя населення визначається здатністю країни виробляти товари та послуги. Величезні відмінності в рівні життя населення різних країн зводяться до відмінностей у рівнях продуктивності – кількості товарів і послуг, які вироблені за одну годину робочого часу. У країнах, де працівники виробляють за одиницю часу велику кількість товарів і послуг, основна частина населення має високий рівень життя, а темпи зростання продуктивності визначають темпи зростання середнього доходу. Фундаментальний взаємозв'язок між продуктивністю і рівнем життя начебто очевидний, але в ньому прихований глибокий сенс. Якщо продуктивність – первинний чинник, який визначає рівень життя, всі інші пояснення – другорядні. Видається спокусливим, наприклад, приписати підвищення рівня життя населення політиці профспілок чи уряду, який встановлює величину мінімальної оплати праці. Насправді справжній герой працівників – їх зростаюча продуктивність. Деякі американські коментарі пояснюють уповільнення в останні роки зростання доходів населення зростаючою конкуренцією з боку Японії та інших країн. Насправді ж причина полягає у зниженні темпів зростання продуктивності [1, с. 22].

Принцип 9. Ціни зростають тоді, коли уряд друкує надто багато грошей. Це один з найбільш показових у світовій історії прикладів інфляції – збільшення загального рівня цін в економіці. Коли уряд випускає занадто велику кількість національних грошових одиниць, вартість грошей зменшується. На початку 1920-х рр. у Німеччині темпи зростання цін становили 300% на місяць, щомісяця потроювалася і кількість грошей в обігу. Хоча економічна історія США менш драматична, аналіз показує, що висока інфляція 1970-х рр. пов'язана зі швидким зростанням кількості грошей в обігу, а низька інфляція в 1990-х рр. – з уповільненням темпів зростання кількості грошей у національній економіці [1, с. 23].

Принцип 10. У короткостроковій перспективі суспільство має зробити вибір між інфляцією та безробіттям. Зниження інфляції часто розглядають як привід до тимчасового зростання безробіття. Змінюючи обсяги державних витрат, ставки податків і кількість грошей в обігу, політики отримують можливість у короткостроковій перспективі впливати на рівні інфляції і безробіття. Питання про використання цих інструментів грошової і фіскальної політики залишається відкритим для обговорення [1, с. 24].

Окрім вищезгаданих принципів, у книзі "Принципи економікс" Н. Грегори Менк'ю виклав теорію попиту і пропозиції, проаналізував витрати виробництва, поведінку фірм на конкурентних ринках, розглянув особливості функціонування ринків факторів виробництва, економіку громадського сектору, споживчий вибір, розподіл доходів, суспільні блага, зовнішні ефекти тощо. Автор обґрунтував також проблеми податкової

системи та міжнародної торгівлі. Цінність книги полягає в тому, що майже в усіх її розділах містяться приклади застосування принципів економіки в реальному житті.

У книзі "Макроекономіка" Н. Грегорі Менк'ю вдало поєднує поглиблений аналіз сучасних макроекономічних моделей із зрозумілістю викладача і практика, який брав участь у розробці економічної політики США. У ній представлені принципи класичної та кейнсіанської економічних теорій, а також моделі, розроблені протягом останніх десятиліть, поданий цікавий фактичний матеріал, приклади практичного використання теоретичних розробок.

Г. Менк'ю концентрує увагу на чотирьох найважливіших проблемах, які має вирішити макроекономіка як наука і навколо яких відбувається гостра дискусія. Проблема перша полягає в тому, за допомогою яких методів економічної політики можна домогтися підвищення природного рівня виробництва в національній економіці. Оскільки природний рівень виробництва залежить від обсягу капіталу, кількості праці і рівня технології, то будь-які заходи економічної політики, спрямовані на збільшення обсягу виробництва в довгостроковому періоді, мають сприяти збільшенню капіталу, підвищенню ефективності використання праці та вдосконаленню техніки і технології. Однак реалізація цих заходів є складним завданням, яке потребує значних витрат [2, с. 547]. Щодо другої проблеми (чи варто уряду намагатися стабілізувати економіку) Г. Менк'ю зазначає, що заходи стабілізаційної політики можуть лише зменшити амплітуду коливань обсягу виробництва та зайнятості навколо їхніх природних рівнів, але не можуть змінити природного рівня безробіття. Тому стабілізаційна політика дає змогу "згладити" різкі спади і бурхливі підйоми, але середній ефект від стабілізаційної політики загалом є незначним [2, с. 548]. Третя проблема стосується порівняння величини витрат від інфляції з величиною витрат на боротьбу з нею. Вчений констатує, що внаслідок відсутності точної кількісної оцінки витрат від інфляції та витрат на дезінфляцію економісти часто пропонують державній владі протилежні рекомендації. Можливо, на думку Г. Менк'ю, що в процесі подальших наукових досліджень буде досягнуто консенсусу у вирішенні питання про переваги низьких темпів інфляції і найкращі способи їх досягнення [2, с. 549]. Четверта проблема відображає те, наскільки важлива проблема дефіциту державного бюджету. Більшість моделей відображені в праці Г. Менк'ю, базуються на традиційному погляді на проблему державного боргу, згідно з яким дефіцит державного бюджету призводить до зниження рівня заощаджень та інвестицій в національній економіці, а також до виникнення дефіциту торговельного балансу. У довгостроковому періоді наявність державного боргу зменшує визначений обсяг капіталу і збільшує зовнішню заборгованість. На думку прихильників традиційного підходу, державний борг є великим тягарем для майбутніх поколінь [2, с. 549]. Прихильники рикардівського погляду наголошують, що дефіцит бюджету є простим заміщенням поточних податків майбутніми. Поки споживачі завбачливі, про що наголошується в теорії споживання, доти вони економитимуть кошти сьогодні для оплати нащадками вищих податкових платежів у майбутньому [2, с. 550]. Ці економісти, як стверджує Г. Менк'ю, роблять висновок про те, що бюджетні дефіцити здійснюють незначний вплив на національну економіку.

Н. Грегорі Менк'ю загалом констатує, що "...сучасна макроекономіка дозволяє заглибитись у суть багатьох економічних явищ, але багато питань залишаються відкритими. Завдання економістів – дати відповіді на ці питання. Завдання творців економічної політики – використовувати наявні знання для підвищення результативності національної економіки. Обидва завдання можуть здаватися нездійсненними, але справжнім дослідникам під силу все" [2, с. 550].

В економічній теорії за останні півтори десятиліття значною мірою відбулось економічне зростання, зумовивши появу величезної кількості як теоретичних, так і емпіричних досліджень. Поява так званої нової хвилі теоретичних моделей ендогенного економічного зростання здійснила революцію в теоретичних поглядах на економічне зростання. Нині ні в кого не викликає сумнівів, що саме людський, а не фізичний капітал, відіграє головну роль у збільшенні темпів економічного зростання сучасних економік [3]. Необхідність формування інноваційної економіки змушує замислитись щодо внеску людського капіталу у збільшення найважливіших економічних показників (ВВП, національного доходу, продуктивності праці тощо).

Класичною моделлю економічного зростання з урахуванням людського капіталу є модель Менк'ю–Ромера–Вейла (MPV) [4], яка пройшла апробацію при дослідженні динаміки економічного зростання в багатьох країнах світу:

$$[Y(t) = K(t)^\alpha [E(t)L(t)]^{1-\alpha}] \Rightarrow [Y(t) = K(t)^\alpha H(t)^\beta [A(t)L(t)]^{1-\alpha-\beta}], \quad (1)$$

де $Y(t)$ – обсяг суспільного продукту в момент часу t ; $K(t)$, $H(t)$ і $L(t)$ – відповідно обсяги застосованих фізичного капіталу, людського капіталу і праці (чисельність працівників) у момент часу t ; $E(t)$ і $A(t)$ – ефективність праці в момент часу t ; α , β і $(1 - \alpha - \beta)$ – показники еластичності обсягів виробництва щодо фізичного капіталу, людського капіталу й праці, які в сумі дорівнюють одиниці [5, с. 429]. Ця модель ґрунтується на таких припущеннях:

- а) існує взаємозамінність людського та фізичного капіталів;
- б) норма вибуття фізичного й людського капіталів однакова і за моделлю Р. М. Солоу дорівнює сумарному значенню приростів населення n' , науково-технічного прогресу g' і норми амортизації δ' : $[(n'+g'+\delta')k]$ і $[(n'+g'+\delta')h]$;
- в) діє спадна віддача капіталу, тому $(\alpha + \beta) < 1$;
- г) використовується підхід Р. М. Солоу щодо аналізу показників у розрахунку на одного ефективного працівника, тобто усі параметри виробничої функції необхідно поділити на величину $(L \times A)$:

$$\left[\frac{Y}{L \times A} = \left(\frac{K}{L \times A} \right)^\alpha \times \left(\frac{H}{L \times A} \right)^\beta \times \left(\frac{L \times A}{L \times A} \right)^{1-\alpha-\beta} \right] \Rightarrow [y = k^\alpha \times h^\beta], \quad (2)$$

де k – капіталоозброєність ефективного працівника фізичним капіталом; h – капіталоозброєність ефективного працівника людським капіталом. Варто зазначити, що модель Р. М. Солоу за відсутності параметра H зводилася б до виразу $y = k^\alpha$ [5, с. 429].

У моделі Менк'ю–Ромера–Вейла позитивна різниця між інвестиціями $s'_k y(t)$ і $s'_h y(t)$, з одного боку, й величинами вибуття $[(n'+g'+\delta')k]$ і $[(n'+g'+\delta')h]$ – з іншого, становить приріст людського і фізичного капіталів, а негативна – їхнє скорочення. Тоді вираз $\Delta k = s'_k y - (n'+g'+\delta')k = s'_h y - (n'+g'+\delta')h = \Delta h = 0$ характеризує стан глобальної стійкості й описується такою функцією:

$$y^* = (k^*)^\alpha (h^*)^\beta. \quad (3)$$

Вчені довели, що зростання норми заощадження s' збільшуватиме обсяг інвестицій

$s'_k y(t)$ та $s'_h y(t)$, сприятиме нарощуванню суспільного продукту y , а також забезпечуватиме стійку рівновагу на вищому рівні. Натомість, приріст населення n' негативно позначатиметься на цих процесах загалом і на якісних та кількісних параметрах людського капіталу h і Δh зокрема [5, с. 429]. Емпіричні дослідження 1960–1980 рр. по країнах світу з різним ступенем розвитку дали вченим змогу встановити частку кожного із чинників у суспільному продукті:

$$Y = K^\alpha H^\beta L^{(1-\alpha-\beta)} = K^{1/3} H^{1/3} L^{1/3}. \quad (4)$$

Досліджуючи випадок ендогенного зростання, Г. Менк'ю, Д. Ромер і Д. Н. Вейл виявили, що $(\alpha + \beta) = 1$. Таким чином, сума показників еластичності суспільного продукту Y за усіма виробничими факторами (працею L , людським капіталом H і фізичним капіталом K) перевищує одиницю, зумовлюючи випереджуючі темпи економічного зростання. Цей феномен, на думку вчених, підсилюватиметься і досягне максимуму у разі абсолютної мобільності технологій, праці, людського та фізичного капіталів у мегаекономічному масштабі. Вважається, що саме людські ресурси у країнах, що розвиваються, визначають зміст і етапи соціально-економічного розвитку. Країни, які не спроможні забезпечити накопичення знань та удосконалення здібностей своїх громадян, приречені на невдачу [6].

Таким чином, наукові погляди Н. Г. Менк'ю та багатьох інших сучасних вчених-економістів є не лише інструментом генерування, а й практичного застосування економічних знань. Нові знання, їх впровадження в освіту та економічну практику творять нову якість останньої – економіку знань.

Література

1. Мэнкью Н. Г. Принципы экономикс / Н. Г. Мэнкью. – 2-е изд., сокращ. – СПб. : Питер, 2001. – 496 с.
2. Манків, Грегорі Н. Макроекономіка / Манків, Н. Грегорі ; наук. ред. пер. з англ. С. Панчишина. – К. : Основи, 2000. – 588 с.
3. Питухин Е. А. Влияние человеческого капитала на производительность труда в секторах экономики, соответствующих приоритетным направлениям развития науки, технологии и техники [Электронный ресурс] / Е. А. Питухин, А. А. Яковлева. – Режим доступа : <http://www.labourmarket.ru>.
4. Gregory Mankiw. A Contribution to the Empirics of Economic Growth / Gregory Mankiw, David Romer, David N. Weil // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1992. – Vol. 107, no. 2. – Pp. 407–437.
5. Історія економіки та економічної думки: ХХ – початок ХХІ ст. : навч. посіб. / В. В. Козюк [та ін.] ; за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. – К. : Знання, 2011. – 582 с.
6. Нуреев Р. Теории развития: новые модели экономического роста (вклад человеческого капитала) / Р. Нуреев // *Вопросы экономики*. – 2000. – № 9. – С. 136–157.
7. Mankiw N. Gregory. *Principles of Economics* / N. Gregory Mankiw. – Mason : South–Western Cengage learning, 2009. – 856 p.
8. Mankiw N. Gregory. *Macroeconomics* / N. Gregory Mankiw. – Harvard : Harvard University, 2010. – 598 p.

Редакція отримала матеріал 28 грудня 2011 р.